

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با بهره‌گیری از الگوی تحلیل درونی / محیطی

سید حسین حسینی*
روح‌الله شهابی**

چکیده

هدف از پژوهش حاضر شناسایی وضعیت کنونی علوم انسانی در ایران و پیشنهاد راهکارهایی برای ارتقاء آن با بهره‌گیری از الگوی SWOT بوده است. روش پژوهش حاضر کیفی بوده و جهت جمع‌آوری اطلاعات، از مطالعه کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران استفاده شده است. همچنین جهت تحلیل داده‌ها از الگوی تحلیل درونی / محیطی (SWOT) استفاده شده است. پس از گزارش وضعیت علوم انسانی در شاخص‌های کتاب و نشریه، تعداد مقالات بین‌المللی، موزه‌های فعال و ثبت شده، کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه و تعداد دانشجویان و اعضای هیئت علمی تمام وقت در سال اجرای پژوهش (۱۳۹۲)، با استفاده از روش تحلیل درونی / محیطی (swot)، نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدیدها استخراج و شناسایی شد و بر اساس آنها استراتژی‌ها و راهکارهایی، مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها؛ اصلاح ضعف‌ها از طریق رفع تهدیدها، تقویت قوت‌ها از طریق رفع تهدیدها و تقویت قوت‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها جهت ارتقاء علوم انسانی در ایران و دستیابی به اهداف چشم‌انداز ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: علوم انسانی، الگوی تحلیل درونی / محیطی (swot)، ارتقاء علوم انسانی.

---

*عضو هیئت علمی گروه تمدن اسلامی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی Drshhs44@gmail.com

**استادیار گروه علم‌النفس و روان‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (نویسنده مسؤل)

shahabibe@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۷/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۳

۱. مقدمه

برای پی بردن به ماهیت علوم انسانی به نظر می‌رسد می‌بایست تعریف آن مورد مذاقه قرار گیرد؛ هر علمی را می‌توان بر اساس معیارهای مختلف از جمله، روش، کارکرد، غایت و موضوع تعریف کرد؛ در تعریف علوم انسانی از منظر روش، استوارت میل معتقد است همه استدلال‌های علمی ریشه در استقراء دارد. یعنی آزمایش و استنتاج نیز از استقراء زاییده می‌شود. بر این اساس علوم انسانی، علوم تجربی و آزمایشی نیستند بلکه علوم استنتاجی انضمامی هستند یعنی علمی هستند که در آن هر معلولی از قوانین علتی که آن معلول را به وجود آورده است، استنباط می‌شود و به همین دلیل علوم انسانی اصلی شامل علم سیاست، اخلاق، جامعه‌شناسی و اقتصاد است و علوم مانند روان‌شناسی که روشی آزمایشی و تجربی دارند جزء این علوم به شمار نمی‌آیند. اما برخلاف میل، برخی دیگر علوم انسانی را انسان‌شناسی تجربی می‌دانند و نه انسان‌شناسی عام. این گروه معتقد هستند دانشمند از طریق تجزیه پدیده‌های تاریخی و گردآوری اطلاعات و استفاده از آمار، مناسبات متقابل پدیده‌های انسانی را توصیف می‌کند و از این رو علوم انسانی تجربی هستند و شامل روان‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و علوم تربیتی نیز می‌شوند. طرفداران این دیدگاه معتقد هستند فلسفه اولی یا متافیزیک، علم برتر است و موضوع آن بر تمام علوم احاطه دارد و این برتری حقیقی و وجودی است و نه اعتباری و قراردادی (ریاضی، ۱۳۸۷). برخی از نویسندگان با در نظر گرفتن هر دو دیدگاه معتقد است علوم انسانی تحقق یافته، مجموعه گزاره‌های نظام‌مندی است که با بهره‌گیری از روش‌های تجربی و مبانی غیر تجربی به تبیین و تفسیر رفتارهای فردی و اجتماعی انسان تحقق یافته می‌پردازد و با بیان توصیه‌های اخلاقی و حقوقی، انسان تحقق یافته را به انسان مطلوب و ایده‌آل در نظر گرفته شده، راهنمایی می‌کند؛ بر این اساس انحصار روش در علوم انسانی به روش تجربی ناتمام است و باید با روش ترکیبی به تحقیق علوم انسانی پرداخت (خسروپناه، ۱۳۸۹، ص ۱۸۳ و ۱۸۴).

از منظر غایت بر مبنای دیدگاه نظری اندیشمندان مختلف اسلامی و غیر اسلامی، تعاریف مختلفی از علوم انسانی ارائه شده است؛ آیت‌الله مصباح یزدی علوم انسانی را آن دسته از علوم می‌داند که در ساختن انسان و تکامل معنوی و روحی انسان می‌تواند نقش داشته باشد و از این جهت نیز با هدف و تعالیم انبیاء ارتباط پیدا می‌کند چرا که هدف انبیاء نیز ساختن انسان بوده است. به این تعریف این اشکال وارد شده است که

آن بخش از علوم انسانی غربی که ماهیت سکولار دارند نه تنها به تکامل انسان کمک نمی‌کنند بلکه ممکن است موجب انحطاط هم شوند با این حساب باز هم علوم انسانی نامیده می‌شوند. ایشان در پاسخ معتقد هستند مقوم یک علم، «مسأله‌ها»ی آن علم است نه «پاسخ‌ها»ی آن مسأله‌ها. بنابراین، پاسخ‌های مسأله‌های هر یک از رشته‌های علوم انسانی، چه الهی باشد و چه الحادی، باز این رشته‌ها جزء علوم انسانی به شمار می‌آیند. افزون بر این، ایشان تأکید می‌کند که تنها پاسخ‌های صحیح است که می‌تواند در تکامل و اعتلای روح انسانی مؤثر افتد و کمالات نفسانی او را رقم بزند، نه هر پاسخی (جمعی از نویسندگان، ۱۳۶۱، ص ۱۹۷).

میرباقری (۱۳۹۱، ص ۱۳۸) معتقد است «قوانین در علوم انسانی از یک سو، قوانین حاکم بر چهارچوب‌های اختیار هستند که اختیارات فردی و اجتماعی را شناسایی می‌کنند و از سوی دیگر، می‌توانند واکنش‌هایی را که فرد یا جامعه بر اساس انتخاب خود نشان می‌دهد، پیش‌بینی، هدایت و کنترل کنند. بنابراین علوم انسانی نقش پیش‌بینی، کنترل و هدایت رفتار انسان را پیدا می‌کند و می‌تواند او را مدیریت نمایند.» . بنابراین از نظر ایشان غایت علوم انسانی مدیریت شامل پیش‌بینی، هدایت و کنترل رفتار فردی و اجتماعی انسان شده است.

در واقع آنچه می‌تواند ماهیت علوم انسانی و یا چیستی آن را بیان کند، شاید در نزدیک‌ترین و در عین حال دقیق‌ترین معنا «صفت» آن باشد، یعنی «انسانی» - که به معنای این است که به گونه‌ای به انسان تعلق دارد و این تعلق در بهترین بعد آن همان رابطه بین سوژه و ابژه است. «انسان» هم موضوع این دانش‌ها است (ابژه) و هم دانشگر و پژوهشگر آنها (سوژه). پس دانش‌های انسانی، دانش‌هایی در مورد موضوعی مشخص و معین به نام «انسان» یا فاعل دانش هستند. هیچ مرز و تمایز دقیق‌تری برای مشخص ساختن این علوم و معارف از سایر علوم و معارف نمی‌توان یافت و لذا معیارهایی چون «فرهنگ»، «تقسیم کار دانشگاهی» یا «نوع گزاره‌ها»، «روش»، «اهمیت» و... همه و همه تابع این معیار اساسی‌اند و از آن رنگ می‌گیرند (جمشیدی، ۱۳۸۷، ص ۹).

دشواری در فهم چیستی و ماهیت علوم انسانی، در تعریف مبتنی بر موضوع آن نیز وجود دارد؛ علوم انسانی مجموعه‌ای از رشته‌های علمی است که به ما کمک می‌کند وجوه اجتماعی، فرهنگی و زیستی زندگی انسان را بشناسیم (University of Oxford, 2013)؛ علوم انسانی مجموعه علمی است که به فهم تجارب و فرهنگ انسانی

کمک می‌کند (The Humanities Councils of Washington Dc, 2009)؛ علوم انسانی مجموعه رشته‌های علمی است که آموزش آنها منجر به فهم، ارزشیابی و نقد همه آن چیزی می‌شود که انسان در سطوح مختلف معنا انجام می‌دهد (University of Idaho, 2013) اینها برخی از تعاریفی است که در مجامع علمی دنیا از علوم انسانی آمده است.

به هر ترتیب علوم انسانی شاخه‌ای از دانش بشری است که مطالعات و تاملات انسان درباره خودش را از زوایای گوناگون در بر می‌گیرد. علوم انسانی مشتمل بر بخش‌های مشترک از تجارب انسانی است که زمینه پیوند انسان‌ها را با یکدیگر فراهم می‌سازد، آگاهی فرد را نسبت به خود و دیگران افزایش می‌دهد، درک حال و شکل‌دهی به آینده را تسهیل می‌بخشد و ما را قادر می‌سازد نسبت به ابعاد مختلف و پیچیده زندگی انسانی تفکر نماییم و سئوالات اساسی و مهمی را از ارزش‌ها، اهداف و معنای زندگی به شیوه‌ای دقیق و سیستماتیک و با مدد از تحلیل‌ها و ارزشیابی‌های کیفی طرح نماییم (عزیزی، ۱۳۸۷).

در کنار دیدگاه‌های نظری و جنبه‌های تجربیدی و مفهومی صرف، می‌توان علوم انسانی را از منظر کاربردی آن نیز تعریف کرد. از این منظر علوم انسانی شامل رشته‌های ۱۴ گانه زیر است و با توجه به هدف، آنچه در پژوهش حاضر مورد توجه است این نوع نگاه به علوم انسانی می‌باشد؛ یعنی: علوم فلسفی، علوم سیاسی، علوم تربیتی، علوم روان‌شناسی، علوم حقوقی، علوم تاریخی، علوم مدیریتی، علوم زبان‌شناسی، علوم ادبی، علوم اجتماعی، علوم اقتصادی، علوم جغرافیایی، الهیات، و هنر.

آموزش علوم انسانی به صورت دروس دانشگاهی در ایران را شاید بتوان نخستین بار به «دارالمعلمین مرکزی» در سال ۱۲۹۸-۱۲۹۷ نسبت داد چرا که پیش از آن در دارالفنون پیاده‌نظام، توپخانه، طب و جراحی، مهندسی، فیزیک، شیمی و داروسازی، معدن‌شناسی و سواره‌نظام آموزش داده می‌شد. دارالمعلمین مرکزی، برای تربیت و تامین معلمان مدارس ابتدایی و متوسطه تاسیس شده بود و در آن دروسی مانند روان‌شناسی، منطق و اصول آموزش و پرورش به محصلین آن آموزش داده می‌شد. در سال ۱۳۰۸، دارالمعلمین مرکزی به دارالمعلمین عالی تبدیل شد. دارالمعلمین عالی شامل دو بخش ادبی و علمی بود که بخش ادبی آن شامل رشته‌های فلسفه، ادبیات، تاریخ و جغرافیا بوده است (محمودیان، ۱۳۹۰، ص ۲۲).

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۵۳

پس از آن و در سال ۱۳۱۳ دانشگاه تهران تاسیس شد و دانشکده ادبیات یکی از ۶ دانشکده مصوب این دانشگاه نقش شگرفی در پایه‌ریزی و آموزش رشته‌های علوم انسانی در کشور داشته است. در این دانشکده ابتدا دو رشته «ادبیات فارسی» و «فلسفه و علوم تربیتی» و پس از آن در سال تحصیلی ۱۳۱۴-۱۵ رشته «باستان‌شناسی» افتتاح شد. در ایران تا سال ۱۳۳۷ اصطلاح «علوم انسانی» مرسوم نبوده، به جای آن ادبیات به کار می‌رفت و همه رشته‌های متعارف علوم انسانی نظیر جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، تعلیم و تربیت، فلسفه، زبان و ادبیات، و غیره جزء ادبیات تلقی می‌شدند. در این سال بود که با اصرار استادان رشته‌هایی نظیر تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی و تاریخ، در سردرب دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، واژه علوم انسانی به ادبیات افزوده شد و دانشکده ادبیات و علوم انسانی نامیده شد؛ بنابراین اصطلاح علوم انسانی کمتر از نیم قرن است که وارد ادبیات و فرهنگ علمی و دانشگاهی ایران شده است. در حقیقت با بازگشت نسل اولیه دانشجویان اعزام به خارج به کشور و اشتغال در دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی، علوم انسانی بتدریج وارد نهادها و مراکز آموزشی و آکادمیک شد (وب سایت دانشگاه تهران).

به هر ترتیب با در نظر گرفتن این همه سال از آموزش دانشگاهی علوم انسانی در ایران، به نظر می‌رسد شناخت آینده از رهگذر نگاه به وضعیت موجود تحقق می‌یابد. به عبارت دیگر پیشرفت، مستلزم پیش‌بینی آینده، بازنگری در عملکرد و اهداف، تبیین وضع موجود و ترسیم مسیر آتی برای پاسخگویی به نیازها است (فدائی و حسن‌زاده کمند، ص ۱۵۸). این موضوع از این لحاظ حائز اهمیت است که ظرفیت موجود علمی هر کشوری می‌تواند به عنوان شاخص توسعه‌یافتگی و بیانگر توانش آن کشور برای تحقق اهداف متعالی خود باشد.

بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به دو سؤال اصلی است؛ وضعیت علوم انسانی در کشور به هنگام انجام مطالعه (سال ۱۳۹۲) چگونه بوده است و دوم اینکه بر اساس الگوی تحلیل درونی / محیطی SWOT چه راهکارهایی برای توسعه علوم انسانی در کشور می‌توان بکار گرفت؟

۲. روش

روش پژوهش حاضر کیفی بوده است و جهت جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از مطالعه کتابخانه‌ای و روش تحلیل درونی / محیطی^۱ (SWOT) استفاده شده است؛^۲ SWOT

سرواژه عبارات Strengths (قوت‌ها)، Weaknesses (ضعف‌ها)، Opportunities (فرصت‌ها) و Threat (تهدیدها) است. در ساده‌ترین عبارت SWOT بررسی ضعف‌ها و قوت‌های درونی و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی یک سازمان است.

در این روش پژوهش، ضعف‌ها و قوت‌های درونی و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی از دیدگاه صاحب‌نظران و متخصصان یک حوزه مورد بررسی قرار می‌گیرد. نقاط قوت، کاربرد موفق و بهره‌برداری از عوامل کلیدی متشکله زمینه مورد بررسی است و نقاط ضعف، کاربرد ناموفق شایستگی‌ها و عدم بهره‌برداری مناسب از عوامل کلیدی متشکله زمینه مورد بررسی است. فرصت‌ها و تهدیدها نیز عوامل بیرونی هستند، فرصت‌ها می‌توانند به صورت مثبت و تهدیدها می‌توانند به صورت منفی بر پارامترهای عملکردی موسسه، سازمان و یا زمینه مورد بررسی اثرگذار باشد (فیض، ۱۳۸۷، ص ۲۳ و ۲۴).

عمده استفاده این روش در موقعیت‌های تصمیم‌گیری و به عنوان یک منبع اصلی برای برنامه‌ریزی استراتژیک است (Bartol & Martin, 1991 →). هدف از تحلیل فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی، ارزیابی این موضوع است که آیا زمینه مورد بررسی توانسته از فرصت‌ها استفاده کند و آیا هنگامی که با وقایع ناگوار بیرونی غیرقابل کنترل مواجه شده، توانسته تهدیدها را کنترل نماید؟ هدف از تحلیل قوت‌ها و ضعف‌های درونی نیز ارزیابی این موضوع است که زمینه مورد بررسی کار خود را با چه کیفیتی انجام داده است؟ (Chang & Huang, 2006 →).

«بر اساس نتایج طرح تبیین و تدوین شاخص‌های مشترک و اختصاصی و طراحی مدل شاخص‌های ترکیبی ممیزی توسعه علوم انسانی» شاخص‌های فناوری و نوآوری ممیزی حوزه علوم انسانی عبارتند از آموزش؛ (دوره‌های آموزشی و آموزش ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی)؛ ترویج دانش (حضور رسانه‌ای [حضور رسانه‌های خبری، حضور در مجلات عمومی، حضور در رادیو و تلویزیون، حضور در فضای مجازی])، ارائه محتوای علمی (کتاب، مقالات ترویجی، نشست‌ها و میزگردهای علمی)، برگزاری نمایشگاه‌ها (نمایشگاه کتاب، نمایشگاه تولیدات هنری)، و موزه‌های علوم انسانی بوده است (قانع‌ی راد، ۱۳۹۲).

نمونه صاحب‌نظران این پژوهش عبارت بوده است از ۱۳ نفر از مدیران گروه‌های تخصصی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی که در جلسات شورا به آسیب-شناسی رشته مربوطه خود پرداخته‌اند و یا با آنها مصاحبه حضوری انجام شده است. همچنین از نظرات مکتوب متخصصین حوزه‌های مختلف علوم انسانی که در کنگره

علوم انسانی شرکت کرده بودند نیز استفاده شده است که به دلیل تعدد امکان ذکر اختصاصی نام آنها مقدور نمی‌باشد. تلاش شده است برای غربال شاخص‌ها از تکنیک دلفی استفاده شود.

۳. یافته‌ها

یافته‌های پژوهش در دو بخش وضعیت موجود و ارائه راهکارهای ارتقاء با استفاده از الگوی تحلیل درونی / محیطی ارائه می‌شود:

۳-۱. وضعیت موجود

بر اساس آمار ارائه شده توسط خانه کتاب به عنوان مرجع آماری و اطلاع‌رسانی چاپ و نشر کتاب در ایران، از ابتدای سال ۱۳۸۰ تا پایان سال ۱۳۹۰ تعداد ۶۶۶۵۲۸ عنوان کتاب در حوزه علوم انسانی منتشر شده است که از این تعداد ۲۶۴۷۴ عنوان مربوط به حوزه فلسفه و روان‌شناسی؛ ۱۲۵۱۸۸ عنوان مربوط به حوزه دین؛ ۸۵۷۳۳ عنوان مربوط به حوزه علوم اجتماعی؛ ۴۶۴۲۳ عنوان مربوط به حوزه زبان؛ ۲۶۳۳۰ عنوان مربوط به حوزه هنر؛ ۱۲۳۸۹۴ عنوان مربوط به حوزه ادبیات و ۳۲۴۸۴ عنوان مربوط به حوزه تاریخ و جغرافیا بوده است.

موزه‌های فعال و ثبت شده حوزه علوم انسانی در کشور شامل ۳۱ مورد است که عبارتند از: باغ عفیف‌آباد، موزه قاجار، موزه مردم‌شناسی اردبیل، موزه مردم‌شناسی ماسوله، موزه فرش ایران، موزه آذربایجان، خانه مشروطه (تبریز)، خانه مشروطه (اصفهان)، باغ فردوس، باغ ارم (ثبت شده در یونسکو)، باغ فین (ثبت شده در یونسکو)، موزه عصر آهن، کتابخانه و موزه ملی ملک، موزه تاریخ طبیعی همدان، موزه محرم، موزه سفال، موزه استاد بهتونی، موزه صلح تهران، موزه سنجش، موزه ملی ایران، کاخ نیاوران، کتابخانه اختصاصی کاخ نیاوران، موزه پارس، کاخ مروارید، زندان قصر، موزه رضا عباسی، کاخ شهرداری تبریز، کاخ موزه سعدآباد، موزه هنرهای معاصر تهران، موزه پارینه‌سنگی زاگرس و زندان کمیته مشترک ضدخرابکاری.

بر اساس نتایج آمارگیری از کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه تا سال ۱۳۸۹، تعداد ۴۱۸۲ نفر به صورت تمام وقت و ۱۸۱۱۴ نفر به صورت پاره وقت در مراکز پژوهشی و تحقیقاتی و کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه در حوزه علوم انسانی مشغول به کار بوده‌اند. بر اساس این آمار همچنین تعداد ۴۳۹۴ پروژه بنیادی،

۴۸۷۶ پروژه کاربردی و ۷ پروژه توسعه‌ای مرتبط با حوزه علوم انسانی در این کارگاه‌ها و مراکز به اتمام رسیده است.

در زمینه نشریات مصوب، تا بازه زمانی فروردین ۱۳۹۲، تعداد ۵۱۴ نشریه علمی پژوهشی و علمی ترویجی در حوزه علوم انسانی فعالیت می‌کنند که موضوعات علوم اجتماعی، ادبیات و زبان‌ها، و مدیریت، به ترتیب بیش‌ترین؛ و موضوعات کتابداری، ادیان و عرفان و اخلاق، کمترین میزان نشریات مصوب را در اختیار دارند. بررسی‌ها همچنین نشان می‌دهد تعداد ۲۶ پژوهشکده، پژوهشگاه، مرکز تحقیقات، موسسه پژوهشی و ۸۱ انجمن علمی در زمینه علوم انسانی در کشور فعالیت می‌کنند.

در زمینه تعداد مقالات بین‌المللی، از داده‌های موجود در پایگاه سایماگو استفاده شده است. این پایگاه امکان مقایسه کشورهای جهان از نظر میزان تولیدات علمی را به تفکیک هر کشور، منطقه و رشته فراهم کرده است. نتایج نشان داده است مجموع مقالات قابل ارجاع‌دهی ایران در حوزه علوم انسانی (شامل علوم انسانی و هنر، بازرگانی، مدیریت و حسابداری، اقتصاد، روان‌شناسی و علوم اجتماعی) در سالهای ۱۹۹۶؛ ۲۰۰۴ و ۲۰۱۲ به ترتیب ۲۰؛ ۸۵ و ۲۰۴۰ بوده است. در هر سه سال بیشترین آمار مربوط به علوم اجتماعی با ۱۰، ۴۸ و ۱۲۲۰ مقاله در سالهای یادشده بوده است.

در زمینه تعداد دانشجویان در حوزه علوم انسانی، آمارهای موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی نشان می‌دهد مجموع تعداد کل دانشجویان علوم انسانی در تمام مقاطع تحصیلی در سالهای تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳؛ ۷۸-۱۳۷۷؛ ۸۲-۱۳۸۱؛ ۸۶-۱۳۸۵ و ۹۰-۱۳۸۹ به ترتیب ۱۹۰۵۲۱؛ ۲۶۸۷۵۸؛ ۳۴۶۶۶۰؛ ۸۶۰۵۲۶ و ۲۰۳۶۳۷۶ نفر بوده است.

در زمینه تعداد اعضای هیئت علمی تمام وقت نیز آمارهای موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی نشان می‌دهد در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۲، علوم انسانی با ۳۱ درصد بیشترین تعداد اعضای هیئت علمی را داشته است.

۳-۲. راهکارهای توسعه بر اساس الگوی تحلیل درونی / محیطی

به منظور ارائه راهکارهای توسعه ابتدا نقاط قوت (S)، ضعف (W)، فرصت‌ها (O) و تهدیدها (T) فهرست خواهد شد. بر اساس این فهرست می‌توان چهار نوع راهکار توسعه ارائه داد؛ در راهکارهای SO از فرصت‌های محیطی یا بیرونی بر اساس نقاط قوت داخلی (داخل حوزه علوم انسانی) برای توسعه بهره برده می‌شود؛ در راهکارهای WO با استفاده از فرصت‌های محیطی تلاش می‌شود نقاط ضعف داخلی جبران شود و

به دنبال آن توسعه حاصل شود. در راهکارهای ST با استفاده از نقاط قوت داخلی اثرات ناشی از تهدیدهای محیطی یا بیرونی، کاهش یا از بین برده می‌شود و در راهکارهای WT نیز تلاش می‌شود با کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدهای محیطی به ارتقاء زمینه مورد نظر پرداخته می‌شود.^۳

۳-۲-۱. قوت‌ها (S)

منظور از نقاط قوت، مزیت‌ها و توانمندی‌های رشته‌های علوم انسانی در مقایسه با رشته‌های علمی دیگر مانند کشاورزی، مهندسی، پزشکی و علوم پایه است (فیض، ۱۳۸۷). این نقاط از دیدگاه صاحب‌نظران و در دو بخش نقاط قوت مبنایی و نقاط قوت خاص شامل موارد زیر بوده است:

- **نقاط قوت مبنایی:** (۱S) علوم انسانی قدرت و توانایی حل مشکلات انسانی و رفتاری و راه حل بسیاری از مشکلات جوامع را دارا است؛ (۲S) علوم انسانی در تبیین و تجدید نظم جهانی نقش تعیین کننده دارد؛ (۳S) بسیاری از رشته‌های علوم انسانی می‌تواند عامل وحدت ملی باشد مانند ادبیات فارسی، تاریخ؛ (۴S) نقش بی‌بدیل علوم انسانی در تمدن تاریخی ایرانی اسلامی؛ (۵S) انطباق حوزه‌های علوم انسانی بر جهت‌گیری‌های ارزشی و فرهنگی؛ (۶S) ضابطه‌مندی علمی در همه علوم مبتنی بر نظام ارزش‌ها یا ارزش‌شناسی‌ای صورت می‌گیرد که جایگاه آن در علوم انسانی است؛ (۷S) دستاوردها و محصولات علوم تجربی در نهایت به عنوان ابزار و وسایل در خدمت علوم انسانی قرار می‌گیرد؛ (۸S) نقش بی‌بدیل علوم انسانی در اعتلای فرهنگی و اجتماعی جامعه.

- **نقاط قوت روبنایی:** (۹S) رشته‌های علوم انسانی برخلاف رشته‌های دیگر می‌توانند از مفاهیم و معارف مطرح شده در اسلام کمک بسیاری دریافت نمایند. (۱۰S) حوزه علمیه و نیروی بالقوه آن می‌تواند به تولید مقالات و محصولات علمی در حوزه علوم انسانی کمک زیادی نماید. (۱۱S) علوم انسانی در تبیین و تجدید نظم جهانی نقش تعیین کننده دارد. (۱۲S) توزیع امکانات آموزش عالی و توسعه رشته‌های علوم انسانی در سراسر کشور. (۱۳S) وجود نظام‌های حرفه‌ای در برخی از حوزه‌های علوم انسانی مانند نظام روان‌شناسی. (۱۴S) بسیاری از رشته‌های علوم انسانی می‌تواند عامل وحدت ملی باشد مانند ادبیات فارسی، تاریخ.

۳-۲-۲. ضعف‌ها (W)

منظور از نقاط ضعف، کاستی‌ها و اشکالات درونی رشته‌های علوم انسانی در مقایسه با رشته‌های علمی دیگر مانند کشاورزی، مهندسی، پزشکی و علوم پایه است (فیض، ۱۳۸۷). این نقاط از دیدگاه صاحب‌نظران و در دو بخش نقاط ضعف مبنایی و نقاط ضعف روبنایی شامل موارد زیر بوده است:

- **نقاط ضعف مبنایی:** (۱W) خاصیت هرمنوتیک دوگانه ابژه مورد مطالعه در علوم انسانی؛ (۲W) فرا آزمایشگاهی بودن ابژه مورد مطالعه در علوم انسانی؛ (۳W) تسلط روش‌شناسی تجربی بر علوم انسانی باعث شده است تا از منابع اصیل معرفت مانند وحی استفاده شایسته نشود و در نتیجه کاربرد علوم مذکور برای پاسخگویی به نیازهای جامعه دینی به شدت کاهش یابد؛ (۴W) وارداتی بودن اغلب منابع علوم انسانی و ترجمه متون غربی؛ (۵W) عدم توجه به تحقیقات کاربردی در علوم انسانی؛ (۶W) ابهام در معنا و مصداق آزادی اندیشه در علوم انسانی؛ (۷W) فقدان مفاهیم مورد اجماع در علوم انسانی در نزد متخصصین؛ (۸W) بحران تاریخی مساله‌یابی پژوهش علوم انسانی در چند سده اخیر؛ (۹W) فقر روش‌شناسی و اختناق روش‌شناسانه در علوم انسانی؛ (۱۰W) فقدان زاینده‌گی در کاربرد روش‌شناسی‌ها؛ (۱۱W) فقر کانون‌ها و مراکز تولید اندیشه در علوم انسانی کشور و عدم ارتباط و تعامل بایسته آنها با نظام تصمیم‌گیری کشور؛ (۱۲W) رشد نگرش ترجمه‌ای، و عدم تنوع و غنی نبودن منابع درسی و آموزشی علوم انسانی؛ (۱۳W) ابهام در جایگاه و کارکردهای علوم انسانی بومی و نظریه پردازی در این حوزه؛ (۱۴W) عدم وحدت رویه در اولویت‌بندی مسائل از منظر علوم انسانی؛ (۱۵W) نداشتن دستگاه فکری منظم و نظام معرفتی معین و فقدان چشم‌انداز وسیع در حوزه علوم انسانی؛ ضعف یا تشنگی نظام فکری و نبود روشن، دقیق و جامع اندیشگانی و به تبع آن نبود هم‌افزایی در خلق اصطلاحات و تاسیس مفاهیم درون مجموعه علوم انسانی یا متناظر به حوزه کارکردی آن؛ (۱۶W) ناتوانی پژوهش‌های علوم انسانی در گره‌گشایی از معضلات فرهنگی، اخلاقی، روانی، اجتماعی و اقتصادی جامعه؛ (۱۷W) ناتوانی در بومی‌سازی تحقیقات در علوم انسانی؛ (۱۸W) فقدان یا اجرایی نشدن نقشه جامع علمی و فقدان نظام حرفه‌ای در برخی رشته‌های علوم انسانی مانند مدیریت.

- **نقاط ضعف روبنایی:** (۱۹W) نهادینه نشدن ارزش علم و عالم؛ (۲۰W) فقدان تعامل علوم انسانی با دیگر حوزه‌های علوم. (۲۱W) انفعال سنتی در برابر مشقّات و کم‌انگیزی در ادامه راه. (۲۲W) عدم درک جایگاه و اهمیت رشته‌های علوم انسانی توسط برخی استادان و دانشجویان این رشته‌ها. (۲۳W) عدم وجود بازار کار برای بسیاری از رشته‌های علوم انسانی و عدم انگیزه دانشجویان جهت انجام فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی با کیفیت. (۲۴W) سطح پایین کیفیت منابع و مراجع در دسترس و کتابخانه‌ها. (۲۵W) نسبت پیشرفت رشته‌های علوم انسانی با سایر گروه‌های علمی کمتر است. (۲۶W) کم بودن نسبی تعداد ارجاعات بین‌المللی مقالات رشته‌های علوم انسانی نسبت به سایر رشته‌ها... (۲۷W) رواج دوره‌های تحصیلات تکمیلی پژوهش‌محور بدون آموزش. (۲۸W) فقدان محافل علمی-پژوهشی در رشته‌های علوم انسانی؛ (۲۹W) آموزش بدون کفایت علمی در دانشگاه؛ (۳۰W) ریاکاری در پژوهش؛ پژوهش‌های تزیینی و طنازی پژوهشی. (۳۱W) دشمنی‌ورزی با دانش غیر؛ باورسازی برای بی‌مصرف بودن کامل دانش علوم انسانی دیگر کشورها. (۳۲W) غیردوستی و غریبه پرستی؛ بی‌اعتقادی به تولیدات داخلی. (۳۳W) غربت رابطه علمی سازنده بین استاد و دانشجو. (۳۴W) دسترسی نداشتن به مآخذ دانشی موجود؛ ناآگاهی از روند علم معاصر. (۳۵W) پاسداری از روش‌شناسی صوری به جای ارتقای محتوای فکری پژوهش‌ها. (۳۶W) گسترش بی‌برنامه رشته‌های علوم انسانی بدون توجه به نیازهای بومی و منطقه‌ای کشور و بدون هر گونه نیازسنجی علمی و آموزشی. (۳۷W) فقدان رویکرد حرفه‌ای به بخش‌های آموزش و پژوهش در مطالعات و تحقیقات علوم انسانی کشور. (۳۸W) فقدان و عدم تناسب شاخص‌های بومی با شاخص‌های بین‌المللی در نظام جامع نظارت و ارزشیابی تحقیقات و آموزش در علوم انسانی. (۳۹W) مدرک‌گرایی و ارائه مدارک تحصیلی بی‌نام و نشان نظیر «فراگیر پیام نور» در علوم انسانی. (۴۰W) غیرکاربردی بودن دوره‌های آموزش عالی علمی-کاربردی در حوزه علوم انسانی. (۴۱W) عدم حضور فعال و کیفی کنشگران و پژوهشگران حوزه علوم انسانی در مجامع علمی و بین‌المللی. (۴۲W) ناکارآمدی شیوه‌های پذیرش دانشجو در رشته‌های علوم انسانی. (۴۳W) تسلط روحیه و روش عینی‌گرایی و کمیت‌گرایی در مراکز علمی. (۴۴W) ضعف اخلاقیت، پویایی و

نوآوری در میان مدرسان و اولیای آموزشی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی. W^{۴۵} - رسوخ نگرش‌های مادی در پژوهش‌های علوم انسانی؛ تب چاپ مقاله در مجلات خارجی، قیود حساس‌گری و مصلحت‌اندیشی در آیین‌نامه ارتقاء. W^{۴۶} - عدم تسلط بسیاری از اندیشمندان، اساتید و دانشجویان رشته‌های علوم انسانی به زبان‌های خارجی. W^{۴۷} - سبک شماری جنبه کاربردی آموزش‌ها در دانشگاه‌های کشور. W^{۴۸} - عدم درک عمیق و ریشه‌دار فارغ‌التحصیلان علوم انسانی. W^{۴۹} - فقدان اساتید مرجع و صاحب‌نظر. W^{۵۰} - ارزش و اعتبار بیش از اندازه به مطالعات نظری در بسیاری از حوزه‌های علوم انسانی. W^{۵۱} - مشخص نبودن حداقل قابلیت‌های علمی و عملی برای فارغ‌التحصیل شدن. W^{۵۲} - گذاردن دروسی برای اشتغال دانشجویان در وزارتخانه‌ها (مانند آموزش و پرورش) بر وظایف و مأموریت‌های دانشگاهی رشته‌های علوم انسانی سایه افکنده است. W^{۵۳} - فقدان یا ضعف انگیزه بسیاری از دانشجویان. W^{۵۴} - فقدان یا ضعف انگیزه در برخی اساتید. W^{۵۵} - فقدان یک رابطه ارگانیک بین اساتید در گروه‌های علمی و گروه‌های علمی با هم و دانشکده‌های مرتبط در دانشگاه‌های مختلف. W^{۵۶} - کمبود افراد متخصص در برخی از حوزه‌های علوم انسانی مانند گرایش‌های مختلف روان‌شناسی. W^{۵۷} - عدم آشنایی کافی بسیاری از دانشجویان و اساتید با معارف دینی. W^{۵۸} - عدم پیوستگی زنجیره‌وار بین دروس کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا. W^{۵۹} - تولید علم در بخش‌های مختلف علوم انسانی عمدتاً اقتصادی نیست و دانشمندان این علوم کمتر به اقتصادی سازی دانش خود تشویق می‌شوند. W^{۶۰} - از نتایج حاصل از تحقیقات محققان علوم انسانی کمتر در مدیریت اجرایی کشور استفاده می‌شود؛ W^{۶۱} - فقدان بنگاه‌های تجاری تحت مالکیت دانشگاه جهت کاربردی سازی نتایج تحقیقات علوم انسانی.

۳-۲-۳. فرصت‌ها (O)

منظور از فرصت‌ها، موقعیت‌های مطلوب و مساعد محیطی جهت توسعه علوم انسانی و ارتقاء جایگاه آن در کشور است (فیض، ۱۳۸۷). مهمترین فرصت‌های محیطی برای توسعه علوم انسانی از منظر کارشناسان در دو بخش فرصت‌های مبنایی و روبنایی عبارتند از:

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۶۱

- **فرصت‌های مبنایی: ۱O** - وجود میراث غنی تاریخی و فرهنگی جهت پیشرفت و توسعه علوم انسانی کشور؛ ۲O - در دسترس بودن معارف و مفاهیم اسلامی و ارتباط عمیق آن با علوم انسانی که می‌تواند به توسعه و پیشرفت علوم انسانی کمک کند؛ ۳O - تمرکز بر توسعه علوم انسانی در کشور؛ ۴O - وجود و گسترش انجمن‌های علمی، پژوهشکده‌ها، مراکز پژوهشی، و نهادهای فرهنگی در حوزه علوم انسانی.

- **فرصت‌های روبنایی: ۵O** - توجه و تاکید بالاترین مقام کشور (مقام معظم رهبری) به ساماندهی وضع علوم انسانی در کشور. ۶O - توسعه پایگاه‌های اطلاعاتی و منابع ارائه دهنده خدمات پژوهشی الکترونیکی. ۷O - گسترش پذیرش ورودی‌های تحصیلات تکمیلی علوم انسانی. ۸O - افزایش تعداد گروه‌های آموزشی و دانشگاه‌های ارائه کننده رشته‌های علوم انسانی. ۹O - خودباوری بسیاری از افراد تحصیلکرده در این حوزه. ۱۰O - آشنایی بیشتر و روبه رشد دانشجویان رشته‌های علوم انسانی با زبان‌های خارجی. ۱۱O - افزایش اعتقاد به استفاده از نتایج تحقیقات میان مدیران و سیاست‌گذاران. ۱۲O - ورود بخش خصوصی به کاربردی سازی یافته‌ها و دانش علوم انسانی در برخی از رشته‌ها مانند روان‌شناسی، علوم تربیتی. ۱۳O - هدایت راهبردی سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و طرح نقشه جامع علمی کشور. ۱۴O - باور فرهنگی خانواده‌های ایرانی به ارزش علم و علم آموزی. ۱۵O - امکان جذب بودجه های پژوهشی مناسب در برخی از رشته‌ها. ۱۶O - امکان ایجاد رشته‌های بین-رشته‌ای.

۳-۲-۴. تهدیدها (T)

منظور از تهدیدها، موقعیت‌های نامساعد یا نامطلوب محیطی هستند که بر جایگاه علوم انسانی تاثیر نامطلوب گذاشته و مانع پیشرفت یا توسعه علوم انسانی می‌شوند (فیض، ۱۳۸۷). تهدیدهای محیطی موثر بر رشته‌های علوم انسانی از دیدگاه صاحب‌نظران در دو بخش تهدیدهای مبنایی و روبنایی عبارتند از:

- **تهدیدهای مبنایی: ۱T** - تنزل جسارت در تولید نظریه ملی؛ ۲T - قحطی گفتمان و تضارب آرا؛ مچ‌گیری ناآگاهانه. ۳T - مهجوریت علوم انسانی و به

فراموشی سپردن نقش و جایگاه آن در کشور؛ T-۱ - عدم حمایت کافی از محققان و پژوهشگران حوزه علوم انسانی؛ T-۲ - ساختار نامطلوب نظام آموزش عالی کشور خصوصاً در دوره متوسطه و سوق دادن دانش‌آموزان با استعداد به سمت رشته‌های غیر علوم انسانی؛ T-۳ - غلبه تفکر مهندسی در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کشور و دورماندن صاحب‌نظران علوم انسانی از این حوزه. T-۴ - محدودیت بودجه تحقیقاتی در علوم انسانی؛ T-۵ - ناتوانی نظام آموزش عالی در حفظ و جذب کنشگران و محققان نخبه علوم انسانی و عدم استفاده از ظرفیت‌های راهبری نخبگان این حوزه در برنامه‌های توسعه علمی و عمومی کشور؛ T-۶ - فقر نگرش عمومی به علمیت علوم انسانی و فقدان برنامه‌های عملی مدون برای رفع این نوع نگاه؛ T-۷ - بی‌توجهی عمومی و ساختاری جامعه نسبت به نقش علوم انسانی در توسعه جامعه؛ T-۸ - عدم تناسب خروجی‌های علوم انسانی با تقاضا و نیازهای بازار کار و بخش‌های اجتماعی؛ T-۹ - مادی محوری آموزش؛ به این معنا که روحیه منفعت‌باوری و گرایش به منافع اقتصادی و مصرف‌گرایی در جامعه باعث تمایل به رشته‌هایی شده که از بازده اقتصادی بالاتری نسبت به سایر رشته‌ها برخوردار هستند و در مقابل رشته‌هایی که در بلندمدت از تاثیرگذاری بیشتری برخوردار هستند مانند بعضی از رشته‌های علوم انسانی، از توجه و اقبال کمتری برخوردار هستند؛ T-۱۰ - تاخیر در انتقال علوم انسانی روزآمد به ایران؛ T-۱۱ - عدم احساس نیاز جدی به پژوهش‌های علوم انسانی؛ T-۱۲ - نبود سازمان‌های دانایی محور و حمایت‌های نظام‌مند از آنها؛ T-۱۳ - سهل‌الوصول تلقی نمودن علوم انسانی در کشور؛ T-۱۴ - تداخل نگرش‌های کلامی، سیاسی و علمی در مورد مسائل علوم انسانی؛ T-۱۵ - تاکید بر توسعه ظاهری در فعالیت علمی و دانشگاهی؛ کسانی که به معیارهای ظاهری دست یابند تشویق و کسانی که به معنا و محتوا و کیفیت بپردازند عقب می‌مانند؛ T-۱۶ - تعدد نهادهای تصمیم‌گیرنده درباره علم و سرنوشت آن و اجرای برنامه‌های موازی و گاه متضاد؛ T-۱۷ - تعدد نهادهای تصمیم‌گیرنده درون‌سازمانی مانند رئیس دانشگاه،

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۶۳

شوراهای مختلف، معاونان، روسای دانشکده‌ها، گروه‌های آموزشی؛ T_{۲۱}- مشکل‌دار بودن آموزش و پرورش به عنوان رکن مهم توسعه علمی در بسیاری از زمینه‌ها؛ T_{۲۲}- جهانی‌شدن و بین‌المللی‌شدن همراه با انقلاب در فناوری اطلاعات، دانشگاه‌ها را وادار به شرکت در بازارهای رقابتی آموزش و پژوهش کرده است؛ T_{۲۳}- کاهش حمایت‌های دولتی و خصوصی از پروژه‌های پژوهشی علوم انسانی و افزایش هزینه‌ها؛ T_{۲۴}- محیط در حال تغییر؛ تغییرات مداوم سیاسی، اقتصادی و فناورانه. T_{۲۵}- بدست گرفتن مدیریت علمی کشور توسط افرادی که علوم انسانی نخوانده‌اند. این امر موجب غفلت از ارتباط دانش این افراد با لایه‌ها و سطوح مختلف فرهنگی و اجتماعی می‌شود؛ T_{۲۶}- فقدان یک سیستم بومی کارآمد در ارتباط با ارزیابی کمی و کیفی رشد علمی در علوم انسانی؛ T_{۲۷}- تلاش تاریخی برای پاگیری و شکوفایی علم در ایران بدون پشتوانه یک علوم انسانی بومی و کارآمد؛ T_{۲۸}- بی‌توجهی به نوآوری در علوم انسانی؛ T_{۲۹}- وجود انتظارات یکسان از علوم انسانی و سایر علوم.

- **تهدیدهای روبنایی.** T_{۳۰}- جستجوی قهرمان و پیرپرستی حرفه‌ای. T_{۳۱}- انحصار کشورهای خاص در تسلط بر مجلات ISI؛ T_{۳۲}- نگرش منفی مسئولان و برنامه‌ریزان در خصوص سرمایه‌گذاری در پروژه‌های تحقیقاتی در حوزه علوم انسانی؛ T_{۳۳}- اثرپذیری نامتعارف علوم انسانی از مسائل سیاسی و تبدیل شدن نهادهای علمی و آموزشی علوم انسانی به بخشی وابسته و دنباله‌رو ساختار سیاسی؛ T_{۳۴}- اشتها محوری آموزش؛ انتخاب رشته‌های تحصیلی در آزمون‌های ورودی دانشگاه‌ها بیشتر بر اساس نوعی رویکرد اشتهاوری عامیانه صورت می‌گیرد. این رویکرد ناشی از اولویت‌دهی به رشته‌های تحصیلی بر اساس محاسبات عامیانه و نوعی ظاهربینی و ارزش‌گذاری ساده است. عنوان آرمانی «دکتر» یا «مهندس» شدن نمود این باور عامیانه در جامعه است؛ T_{۳۵}- عدم رعایت حقوق مولفین باعث رونوشت‌برداری و حتی سرقت‌های علمی و ادبی می‌شود و این وضعیت در علوم انسانی بیشتر رواج دارد؛ T_{۳۶}- نبود نگاه واقع‌بینانه علمی در باب اهمیت نشر در حوزه علوم

انسانی؛ ۳۷T- توزیع نامتوازن و تبعیض آمیز اعتبارات؛ ۳۸T- رشته‌های علوم انسانی نزد دانش‌آموزان دبیرستانی و والدین آنها از اهمیت برخوردار نیست؛ ۳۹T- در تقاضا برای ورود به رشته‌های مختلف دانشگاهی در علوم انسانی توازن وجود ندارد؛ ۴۰T- آموزش عالی دولتی به دلایلی از جمله رایگان بودن و کیفیت بهتر همچنان در کانون تقاضای ورود به دانشگاه قرار دارد؛ ۴۱T- سیاست‌های نامناسب در خصوص اعزام دانشجویان به خارج از کشور در علوم انسانی و آمار اندک اعزام در علوم انسانی نسبت به سایر حوزه‌ها؛ ۴۲T- وجود نوعی فضای تردید و بدبینی نسبت به تولید و محتوای علوم انسانی خارجی؛ ۴۳T- فقدان نظام نمایه‌سازی استنادی مجلات فارسی؛ ۴۴T- مواجهه همزمان تجربه‌گرایی و تجربه‌ستیزی در علوم انسانی.

۴. بحث و تحلیل

پس از مرور نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای علوم انسانی در کشور به عنوان نتیجه‌گیری، استراتژی‌های استخراج‌شده و راهکارهای اجرایی مبتنی بر این استراتژی‌ها برای ارتقای علوم انسانی در کشور به شرح زیر پیشنهاد می‌شود. با بهره‌مندی از الگوی SWOT این استراتژی‌ها در چهار بخش استراتژی‌های مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق رفع تهدیدها (WT)، استراتژی‌های مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها (WO)، استراتژی‌های مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق رفع تهدیدها (ST)، و استراتژی‌های مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها (SO) ارائه شده‌اند. همچنین با هدف عملیاتی‌سازی و مشخص‌بودن حوزه اجرایی، استراتژی‌های ۴ گانه به سه مقوله استراتژی‌های کلان، استراتژی‌های آموزشی و استراتژی‌های پژوهشی تقسیم شدند.

۵. نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شده راهکارهای اجرایی تحول و توسعه علوم انسانی در چهار بخش ارائه شود. مهمترین استراتژی‌های مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق رفع

تهدیدها عبارت بوده است از توسعه همکاری‌های بین‌المللی، تصحیح نگرش‌های نادرست و پرهیز از گسترش بی‌رویه بوده است. مهمترین استراتژی‌های مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها عبارتند بوده است از تقویت پایگاه‌های اطلاعاتی، ساماندهی اطلاع‌رسانی در زمینه علوم و تحقیقات، ایجاد اندیشکده‌های کاربردی، و توجه به مساله‌یابی. پیوند دانش بومی و غیر بومی مهمترین استراتژی مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق رفع تهدیدها بوده است. همچنین نهادسازی جهت نقد علمی نظریه‌های وارداتی، توسعه تحصیلات تکمیلی با کیفیت و تزریق فلسفه به همه رشته‌های علوم انسانی مهمترین استراتژی‌های مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها بوده است.

برای هر یک از استراتژی‌های فوق راهکارهای اجرایی متعددی ارائه شده است که با در نظر گرفتن این راهکارها و با نگاه به اسناد بالادستی نظیر چشم‌انداز ایران اسلامی در افق ۱۴۰۴، سند دانشگاه اسلامی و برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه امید می‌رود اهدافی نظیر بومی‌سازی علوم انسانی با نگاه به نقد علوم انسانی غربی، نشر دانش در مجامع علمی جهانی، تحول بنیادین در آموزش عالی، گسترش کرسی‌های نظریه‌پردازی و تضارب آراء و افکار و توجه به همسویی علم و دین در تدوین برنامه‌ها و متون درسی (سند چشم‌انداز ایران اسلامی در افق ۱۴۰۴؛ سند دانشگاه اسلامی؛ سند نقشه جامع علمی کشور، ۱۳۸۹؛ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه) تحقق پذیرد.

پی‌نوشت

۱. از آنجاییکه معادل فارسی مناسب برای عبارت SWOT بوسیله پژوهشگران ارائه نشده است به منظور پرهیز از کاربرد عبارات لاتین در مقاله حاضر از عبارت تحلیل درونی / محیطی معادل SWOT استفاده شده است.

۲. هدف ما در این تحقیق، تحلیل مساله در چهارچوب ساختاری روش SWOT بوده است، اما اینکه آیا از جهت مبانی روش‌شناسی، این روش تا چه میزانی دارای قوت سنجش مساله می‌باشد، بحثی است که به مباحث روش‌شناسی پژوهش ارجاع داده می‌شود. مشابه همین سخن در خصوص شاخص‌های فناوری و نوآوری ممیزی حوزه علوم انسانی توسط معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری جاری است که آیا چنین شاخصه‌هایی تا چه حد کامل یا جامع یا

نظام‌مند می‌باشند. لذا مقاله حاضر تحقیق خود را بر مبنای الگوی فوق و تعیین اصل موضوعه قرار دادن شاخص‌های مذکور متکی کرده است.

۳. ذکر این نکته ضروری است به منظور تحلیل راهبردی و شناسایی نقاط ضعف و قوت و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه علوم انسانی در کشور، از دیدگاه صاحب‌نظران استفاده شده است. بدین منظور آثار مکتوب محققان این حوزه مورد توجه بوده که به دلیل کثرت موارد و دشواری ارجاع درون‌متنی، فهرست آنها در منابع آمده است. همچنین به مصاحبه حضوری با برخی اساتید و گزارش‌های ۱۱ تن از روسای گروه‌های مختلف علوم انسانی در شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی به عنوان یکی از مهمترین مراجع علوم انسانی در کشور در زمینه نقد و بررسی کتب و متون این حوزه مراجعه شده است. (ر. ک: حسینی، ۱۳۹۳).

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۶۷

ردیف	نوع استراتژی	استراتژی	مقوله اجرایی	راهکارهای اجرایی
۱	W34t19 W26o10	توسعه همکاری بین دانشگاه‌های داخل و خارج	کلان	✓ انعقاد تفاهم‌نامه بین دانشگاه‌های داخل و خارج در زمینه‌های مختلف از جمله تبادل دانشجو و استاد، برگزاری همایش‌های مشترک علمی، برگزاری اردوهای علمی مشترک، انتشار مجلات و کتب مشترک
۲	W28t18 W14t18 W18o13	بازنگری در معیارهای اولویت و شاخص‌های ارزیابی	کلان	✓ پایش مستمر وضعیت تولید علم در کشور و مقایسه شاخص‌های آن با دنیا و منطقه. ✓ تدوین استانداردهای کیفی و بومی برای بسیاری از رشته‌های علوم انسانی
۳	W3t27 W9o2 W10o2	تنوع بخشی به روش‌شناسی‌های پژوهش در علوم انسانی	پژوهشی	✓ در تدوین سرفصل‌های دروس روش تحقیق به روش‌شناسی‌های مختلف توجه شود. ✓ برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در زمینه آموزش و بیان ضعف‌ها و قوت‌های روش‌شناسی‌های مختلف ✓ کاهش تاکید برخی از مجلات علوم انسانی بویژه در حوزه‌های علوم اجتماعی و روان-شناسی بر روش‌های پژوهشی خاص ✓ الزام دانشجویان به ارائه پژوهش مبتنی بر روش‌شناسی‌های مختلف و ترغیب استادان به این کار.
۴	W44t28 S1o11 W8o2	انتشار ایده‌های نو در علوم انسانی	پژوهشی	✓ فراهم آوردن مشوق‌ها و حمایت مالی از ارائه ایده‌های نو ✓ راه‌اندازی گرایش‌های نو در رشته‌های علوم انسانی موجود
۵	W13t2	زمینه‌سازی برای تضارب آراء و افکار در علوم انسانی	پژوهشی	✓ توسعه کرسی‌های نظریه‌پردازی مورد تاکید مقام معظم رهبری
۶	W30t35 W30t43	نظام‌مند سازی تحقیقات با هدف جلوگیری از دوباره‌کاری و موازی	پژوهشی	✓ ارائه لیست مقالات یا پایان‌نامه‌های انجام شده در یک زمینه خاص به دانشجویان توسط مرکز اسناد ملی و کتابخانه‌های مرکزی ارائه گواهی مبنی بر نو و اصیل بودن موضوع پژوهشی توسط استاد راهنمای پایان‌نامه یا

استراتژی‌های مبتنی بر اصلاح ضعف‌ها از طریق رفع تهدیدها

رساله	کاری			
✓ با توجه به سرعت تحولات در حوزه‌های مختلف، بازنویسی بسیاری از کتب علوم انسانی دبیرستانی بر اساس نیازهای امروزی دانش‌آموزان توصیه می‌شود.	✓ استفاده از آثار اندیشمندان و فیلسوفان معاصر در کتب علوم انسانی	✓	آموزشی	روزآمد سازی کتب درسی علوم انسانی دبیرستان
				W24t13 W12o1 W34o10 W12o2
✓ ترغیب اساتید ایرانی خارج از کشور به چاپ مقالات در مجلات تخصصی فارسی و تالیف کتب به زبان فارسی از طریق سیاست‌های تشویقی	✓ دعوت از اساتید ایرانی برای شرکت در کرسی‌های نظریه پردازی و همایش‌های داخلی	✓	آموزشی	ارتباط علمی گسترده‌تر با اساتید علوم انسانی ایرانی خارج از کشور
				W41t11 S3t33 S4o1
✓ برگزاری بیشتر دوره‌های ضمن خدمت و آموزشی برای اساتید	✓ الزام به گذراندن برخی دوره‌های آموزشی مهارت افزایی بویژه در برخی رشته‌های کاربردی تر علوم انسانی	✓	آموزشی	بازآموزی اساتید علوم انسانی
	✓ احیای نقش کمک مدرسین و کمک پژوهشگران	✓		W20t13 W21t12 W22o3 W24t13
✓ لغو مجوز برخی رشته‌های دانشگاهی که نیاز جامعه برای سالها در آن رشته‌ها تامین شده است.	✓ لغو مجوز برخی رشته/محل‌ها بر اساس کارایی آموزشی و پژوهشی گروه مربوطه	✓	آموزشی	مجوز ایجاد رشته‌های تحصیلی در دانشگاه‌ها موقت باشد
✓ زمینه‌های شغلی رشته‌های مختلف علوم انسانی احصاء و آموزش مهارت‌های مورد نیاز برای این مشاغل در سرفصل دروس مورد توجه قرار گیرد	✓ افزایش تعداد واحدهای عملی و کارورزی و نظارت بر حسن اجرای آن در بسیاری از رشته‌های علوم انسانی	✓	آموزشی	بازبینی سرفصل دروس بر اساس زمینه‌های بومی و شغلی
				W36t11 W12o1 W12o2 W17o1 W17o2
✓ با توجه به تفاوت درآمدی بین محققان حوزه‌های علوم انسانی و سایر حوزه‌ها (مانند علوم فنی و مهندسی و پزشکی) اصلاح قوانین ضروری به نظر می‌رسد.	✓ اثرگذاری شاخص‌های کیفی مشخص مانند کاربردی بودن، تجاری بودن، بین‌المللی بودن و .. در پرداخت حق الزحمه‌ها	✓	آموزشی	اصلاح قوانین مربوط به حقوق و دستمزدها به منظور تامین مالی دانشمندان و محققان
				W54t36 W61o15 W61t4

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۶۹

✓ توسعه کرسی‌های نظریه‌پردازی مورد تاکید مقام معظم رهبری	پژوهشی	زمینه‌سازی برای تضارب آراء و افکار در علوم انسانی	W13t2 W4o2 W4o1 W11t26	۱۳
✓ آسیب‌شناسی توسعه کمی تحصیلات تکمیلی در کشور بویژه در مقطع دکتری	کلان	حفظ حریم علوم انسانی با پرهیز از گسترش آرایشی دوره- های علوم انسانی	W27o11 W29t9 W39t34w 11t26	۱۴
✓ ملزم نمودن مراکز پژوهشی و دانشگاه‌ها به عقد قرارداد با پایگاه‌های اطلاعاتی ارائه دهنده خدمات در حوزه‌های مختلف علوم انسانی ✓ ملزم نمودن مجلات علمی پژوهشی به نمایه‌سازی مقالات منتشره خود در یک سامانه جامع علمی ✓ فراهم نمودن تسهیلات برای مجلات علمی پژوهشی داخلی جهت ارائه تمام متن مقالات خود در پایگاه‌های اطلاعاتی ✓ فراهم نمودن تسهیلات برای دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی جهت استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی	کلان	تقویت پایگاه‌های اطلاعاتی رشته‌های علوم انسانی	W35o6 W24t43	۱۵
✓ بهره‌مندی دستگاه‌های اجرایی از توان مدیریتی و یا مشاوره علمی اندیشمندان حوزه- های مختلف علوم انسانی ✓ ملزم نمودن دستگاه‌های اجرایی به تشکیل حلقه‌های مشاوره علمی در حوزه مسائل علوم انسانی	کلان	استفاده از مدیران دانشمند در سازمان‌های علمی	W60o11 W60t25	۱۶
✓ ترغیب تولید دانش بدون محدود شدن در یک روش‌شناسی خاص	پژوهشی	برچیدن فرهنگ پاسداری از روش به جای ارتقای ظرفیت فکری جامعه	W1ot28 W9o2	۱۷

استراتژی‌های مبتنی بر
اصلاح ضعف‌ها از طریق
بهره‌مندی از فرصت‌ها

۲۷۰ پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی

<p>✓ تنظیم قوانین و دستورالعمل‌هایی در این زمینه</p> <p>✓ ارتباط تمام مراکز آموزشی و پژوهشی در جهت تکمیل چرخه تولید علم- فناوری- تجاری سازی</p> <p>✓ همکاری و هماهنگی نهادهای مرتبط با علوم انسانی در کشور با وزارت علوم؛ نهادهایی مانند صدا و سیما، سازمان تبلیغات اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی</p> <p>✓ بهبود وضعیت ارتباط دانشگاهیان با بازار چاپ و نشر</p>	<p>پژوهشی</p>	<p>W11o11 ایجاد هماهنگی و</p> <p>W61o12 همکاری بین دستگاه-</p> <p>W61o13 های اجرایی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی</p>	<p>۱۸</p>
<p>✓ تهیه یک نرم‌افزار جامع در زمینه نمایه‌سازی موضوعات پژوهشی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی</p> <p>✓ تاسیس یک مرکز تخصصی و یا معاونت در مراکز موجود در زمینه موضوعات پژوهشی علوم انسانی بر اساس نیازسنجی‌ها و اعتبارات.</p> <p>✓ انتشار یک نشریه در دوره‌های منظم حاوی پژوهش‌های انجام شده و پیشنهادی به تفکیک موضوعی</p> <p>✓ تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در کشور مانند افزایش پهنای باند، افزایش ضریب نفوذ</p>	<p>پژوهشی</p>	<p>W34o4 ساماندهی وضعیت اطلاع‌رسانی در زمینه علوم و تحقیقات</p>	<p>۱۹</p>
<p>✓ ایجاد و راه‌اندازی اندیشکده‌هایی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی با هدف تولید محصولات کاربردی و تجاری در حوزه‌های مختلف علوم انسانی</p> <p>✓ تاسیس بنگاه‌های تجاری تحت مالکیت دانشگاه جهت کاربردی سازی یافته‌های پژوهشی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی</p>	<p>پژوهشی</p>	<p>W5o4 ایجاد اندیشکده‌های کاربردی</p> <p>W8o4</p> <p>W16o12</p> <p>W40o12</p> <p>W47o12</p>	<p>۲۰</p>
<p>✓ تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری و مشارکت در تحقیقات علوم انسانی</p> <p>✓ حمایت برنامه‌ریزی شده از رساله‌های دانشجویی</p>	<p>پژوهشی</p>	<p>ارتقای فرهنگ پژوهشگری</p> <p>W27o7</p> <p>W8o11</p> <p>W16o11</p> <p>W28o4</p> <p>W28o12</p>	<p>۲۱</p>
<p>✓ برگزاری همایش‌های بین‌المللی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی</p>		<p>برای تعامل با</p> <p>W41o10</p>	<p>۲۲</p>

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۷۱

✓ دعوت از اندیشمندان مختلف علوم انسانی دنیا در جلسات نقد نظریه و سخنرانی	پژوهشی	دانشمندان جهان و	W34t13	
✓ انتشار کتاب به زبان‌های خارجی توسط نویسندگان داخلی		جهانی شدن تولیدات	W41t13	
✓ تسهیل حضور اندیشمندان داخلی در همایش‌های بین‌المللی		علمی داخلی صرف	W45t18	
✓ افزایش امتیاز ارائه شفاهی در همایش‌های خارج از کشور در فرم ارتقاء اساتید		چاپ مقاله در ISI		
✓ حضور اندیشمندان علوم انسانی در برنامه‌های رادیوتلوویزیونی بین‌المللی		کافی نیست.		
✓ انتشار مجلات جامعه محور بین‌المللی در حوزه‌های مختلف علوم انسانی				
✓ برگزاری کارگاه‌های آموزشی بین‌المللی				
✓ انجام نیازسنجی پژوهشی و شناسایی دقیق مساله	کلان	در کنار مباحث تئوریک	W8o11	۲۳
✓ تاکید بر بخش پیشنهادات کاربردی پژوهش‌ها		توجه به مساله‌یابی و		
✓ اولویت بندی نیازهای تحقیقاتی در حوزه علوم انسانی		حل مساله در پژوهش‌های علوم انسانی		
✓ تسهیل در دادن مجوز به نشریات مصوب به زبان خارجی با حفظ کیفیت علمی	پژوهشی	افزایش تعداد مجلات	W41o7	۲۴
✓ دعوت از اساتید دانشگاه‌های خارجی جهت عضویت در هیئت تحریریه و داوری اینگونه مجلات		علمی پژوهشی مصوب	W35o10	
✓ دعوت از اساتید خارجی جهت چاپ مقالات		به زبان انگلیسی	W34o10	
✓ راه‌اندازی شبکه جامع شناسایی استادان حوزه علوم انسانی در حوزه‌ها و دانشگاه‌ها با توجه به رشته و گرایش‌های تخصصی و مدیریت نظام‌مند آن	کلان	توسعه نقد متون علوم انسانی در کشور به منظور کیفی‌بخشی به این متون	W1201	۲۵
✓ برگزاری سلسه کارگاه‌های پژوهشی و نیز کارگاه‌های آموزشی نقد کتاب در حوزه علوم انسانی				
✓ راه‌اندازی پژوهشکده‌های نقد متون در مجامع دانشگاهی و انجمن‌های علمی				
✓ تنظیم سند جامع نقد در حوزه علوم انسانی				
✓ راه‌اندازی مجلات تخصصی علمی پژوهشی و علمی ترویجی در حوزه نقد متون علوم انسانی				
✓ استفاده از ابزارهای لازم برای تشویق اعضای هیئت علمی به نقد علمی کتب و مقالات				
✓ استفاده از ابزارهای لازم برای تشویق اعضای هیئت علمی به نقد علمی کتب و مقالات				

حوزه علوم انسانی					
✓	ترویج نقد نقد	کلان	ایجاد شبکه نقد متون	W3o2	۲۶
✓	نهراسیدن از گفتمان و تضارب آراء		علوم انسانی	W4t2	
✓	حفظ ارتباط سازمانی فارغ‌التحصیلان با دانشگاه از طریق تداوم عضویت در کتابخانه و پست الکترونیک،	آموزشی	تربیت نیروی کارآمد	S12o8	۲۷
✓	ارسال چکیده مقالات و پایان‌نامه‌ها برای فارغ‌التحصیلان			W39t11	
✓	استفاده از روش‌های نوین آموزش و تدریس و بهره‌گیری از تکنولوژی‌های موجود در این زمینه			W44t18	
✓	فراهم‌نمودن دوره‌های بازآموزی ویژه فارغ‌التحصیلان			W47o12	
✓	افزایش ضریب نمره درس زبان خارجی در آزمون ورودی مقاطع مختلف تحصیلی علوم انسانی	آموزشی	توجه به آشنایی دانش - آموزان و دانشجویان علوم انسانی با زبان‌های خارجی	W54t38	۲۸
✓	تاکید بر مهارت‌های ۴ گانه خواندن، نوشتن، شنیدن و درک مطلب در کتب درسی زبان خارجی دبیرستانی			W23t38	
✓	تدریس برخی از دروس به صورت زبان خارجی در مقطع دکتری			W41o10	
✓	استفاده از متون مرجع به زبان اصلی در دوره‌های تحصیلات تکمیلی				
✓	تبیین علمی جایگاه علوم انسانی در پس‌زمینه توسعه علمی و اقتصادی کشورهای پیشرفته	کلان	تصحیح نگرش‌های نادرست نسبت به علوم انسانی	S1o1	۲۹
✓	آشنا نمودن نسل امروز با اندیشمندان علوم انسانی و برجسته‌سازی نقش آنها در توسعه علم.			S6o1	
✓	کاربردی سازی علوم انسانی در کشور و آشنایی دانش‌آموزان دبیرستانی و خانواده‌های آنان در اهمیت و ضرورت علوم انسانی			S6o2	
✓	نام‌گذاری روز علوم انسانی در کشور			S8o2	
✓	پرهیز از افراط در رد و یا پذیرش دانش غیر بومی			W48o14	
✓	تهیه متون درسی با تأکید بر حفظ نقاط قوت دانش غیر بومی و نگاه انتقادی به ضعف-	کلان	پیوند بین دانش بومی و غیر بومی	S9t27	۳۰
				W4o2	استراتژی‌های مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۷۳

رفع تهدیدها	W4t1 W31t27 W33t30	های آن ✓ تهیه متون درسی با تاکید بر نگاه تطبیقی بین دانش بومی و غیربومی ✓ ترغیب به تالیف اسناد پژوهشی مشترک بین اساتید دانشگاهها و حوزهها
۳۱	S12o7 W27t18	ایجاد نهادی در دانشگاهها برای نقد نظریه‌های وارداتی تاسیس نهادهای پژوهشی برای نقد منصفانه نظریه‌های وارداتی ✓ محول کردن وظیفه نقد نظریه‌های وارداتی به نهادهای موجود از جمله شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی
۳۲	S12o7 W27t18	توسعه تحصیلات تکمیلی باکیفیت راه‌اندازی رشته‌های تازه بر حسب نیاز جامعه و نیز راه‌اندازی رشته‌های بین‌رشته‌ای و مطالعات تطبیقی ✓ بهره‌مندی از اساتید بین‌المللی در تدریس و آموزش ✓ توقف ارائه مجوز به دانشگاه‌های فاقد زیرساخت‌های لازم برای توسعه تحصیلات تکمیلی
۳۳	S1o2	تزریق فلسفه به طور اعم و فلسفه اسلامی به طور اخص در همه رشته‌های علوم انسانی افزایش تعداد واحدهای فلسفه در رشته‌های مختلف ✓

استراتژی‌های مبتنی بر تقویت قوت‌ها از طریق بهره‌مندی از فرصت‌ها

منابع

- پایگاه مجلات تخصصی نور. www.noormags.com. تاریخ دسترسی مهرماه ۱۳۹۲.
- پرتال جامع علوم انسانی. www.ensani.ir. تاریخ دسترسی مهرماه ۱۳۹۲.
- تارنمای خانه کتاب. www.ketab.ir. تاریخ دسترسی شهریور ۱۳۹۲.
- تارنمای مرکز آمار ایران. www.amar.org.ir. تاریخ دسترسی شهریور ۱۳۹۲.
- تارنمای موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی <http://irphe.ac.ir>
- تارنمای موسسه سایماگو <http://www.scimagojr.com> تاریخ دسترسی به، بهمن ۱۳۹۲
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۷). علوم انسانی و رسالت انسان. علوم انسانی و تحول فرهنگی و معنوی جامعه معاصر. مجموعه مقالات کنگره ملی علوم انسانی. به کوشش دکتر مظفر نامدار. جمعی از نویسندگان (۱۳۶۱). علوم انسانی، اسلام و انقلاب فرهنگی. چاپ نخست. تهران. جهاد دانشگاهی.
- حسینی، سید حسین (۱۳۹۳). برنامه‌ها، اهداف و رویکردهای شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی. تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی معرفت شناختی علوم انسانی. نسبت‌گرایی آسیب‌بنیادین علوم انسانی. کتاب نقد. سال دوازدهم. شماره ۵۵-۵۶. صص ۱۷۹-۲۰۲.
- ریاضی، عبدالمهدی (۱۳۸۷). ضریب تاثیر پژوهش‌های علوم انسانی را بیشتر کنیم؛ پیشنهاد مدل تاثیر. کنگره ملی علوم انسانی. وضعیت امروز و چشم‌انداز فردا. تهران ۲۲ تا ۲۴ اسفند.
- سند نقشه جامع علمی کشور (۱۳۸۹). مصوب جلسات ۱۳۸۹/۲/۲۱ لغایت ۱۳۸۹/۱۰/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۸۷). بررسی چالش‌ها و نارسایی‌های تحصیلات دانشگاهی در حوزه علوم انسانی؛ تاملی بر نظرات دانشجویان. مجموعه مقالات کنگره ملی علوم انسانی. به کوشش دکتر مظفر نامدار.
- فروند، ژولین (۱۳۶۲). آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی. ترجمه علی‌محمد کاردان. تهران. مرکز نشر دانشگاهی.
- فیض، داوود (۱۳۸۷). بررسی جایگاه علوم انسانی در نظام آموزشی، پژوهشی و مدیریتی کشور و ارائه راهکارهای ارتقاء آن با استفاده از مدل SWOT. مجموعه مقالات کنگره علوم انسانی. جلد ۸. صص ۱۹-۴۰.
- قانع‌راد، محمد امین (۱۳۹۲). شاخص‌های فناوری و نوآوری ممیزی حوزه علوم انسانی. سند منتشر نشده. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری.

علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راهکارهای ارتقاء آن با ... ۲۷۵

قانون برنامه پنج ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۴-۱۳۹۰ مصوب مجلس شورای اسلامی محمودیان، فاطمه (۱۳۹۰). تاریخچه آموزش و پرورش در ایران. رشد آموزش راهنمایی تحصیلی. دوره ۱۶. شماره ۷. صص ۲۲-۲۴.
میرباقری، سید محمد مهدی (۱۳۹۱). گفتارهایی پیرامون تحول در علوم انسانی. قم. فجر ولایت.

Bartol, K. M., & Martin, D. C., *Management*. New York: McGraw Hill, Inc. 1991

Change, H. H. & Hunge, w. (2006). Application of quantification SWOT analysis method. *Mathematical and Computer Modeling*. 43: 158-169.

The humanities councils of Washington DC. Updated by Joy Autin (2009). 12/14/2009.

University of Oxford Portal. <http://www.ox.ac.uk/>. Date of access; 15/9/2013.

University of Uidaho portal. <http://www.uidaho.edu/>. Date of access; 15/9/2013.